

กลุ่มชาติพันธุ์ตามโลกทัศน์สยามในพจนานุกรม *ศัพท์ พจนานุกรม พจนานุกรม ภาษา ไทย*

1. พจนานุกรมในฐานะคลังโลกทัศน์

ศัพท์ พจนานุกรม ภาษา ไทย หรือแปลเป็นภาษาไทยปัจจุบันได้ว่า “ประมวลคำศัพท์ภาษาไทย” เป็นพจนานุกรมเทียบสี่ภาษา ได้แก่ ภาษาไทย ละติน ฝรั่งเศส และอังกฤษ จัดทำขึ้นในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระสังฆราช ฌ็อง-บัปติสต์ ปัลเลอกัวซ์ (Jean-Baptist Pallegoix) บาทหลวงคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (Missions Étrangères de Paris; M.E.P) ซึ่งพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ ช่วงรัชกาลที่ 3 วัตถุประสงค์หลักของพจนานุกรมเล่มนี้คือการอธิบายความหมายของคำศัพท์ภาษาไทยแก่ชาวตะวันตก แต่เนื้อหาที่บรรจุอยู่นั้นกลับกว้างขวางไปถึงการอธิบายโดยสังเขปเกี่ยวกับชื่อประเทศ ชนชาติ และเมือง ทั้งของ “เพื่อนบ้านใกล้” (proximate neighbors) และ “เพื่อนเมืองไกล” (distant polities)

คำอธิบายเหล่านี้เปิดให้เห็นว่า เมื่อคนรุ่นต้นรัตนโกสินทร์ต้องอธิบายโลกของตนให้ชาวต่างชาติบันทึก พวกเขาแบ่งกลุ่มชนชาติพันธุ์และจัดวางตำแหน่งของผู้คนรอบด้านอย่างไร พจนานุกรมเล่มนี้จึงมิได้เป็นเพียงเครื่องมือทางภาษา หากยังเป็นเอกสารที่บันทึกวิสัยทัศน์ “เพื่อนร่วมโลก” (fellow inhabitants of the world) ของชาวสยามในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 และสะท้อนการจัดระเบียบความรู้ด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ใน “ประชาคมโลก” (the world community)

ด้วยเหตุนี้ *ศัพท์ พจนานุกรม ภาษา ไทย* จึงเป็นเอกสารสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่แฝงไว้ด้วย “สารสนเทศชาติพันธุ์” (ethnographic information) นอกเหนือไปจากเอกสารร่วมสมัยอื่นอีก 3 เรื่อง คือ (1) *โคลงภาพคนต่างภาษา 32 ชนชาติ* ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) (ดู [กาญจนาคพันธุ์ 2516, 2517 และ 2518](#)) (2) *นางนพมาศ หรือ ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์* (ดู [กรมศิลปากร 2508](#)) และ (3) *พระอภัยมณี* ของสุนทรภู่ (ดู [กาญจนาคพันธุ์ 2542](#))

2. คนในเรียก “ไท” คนนอกเรียก “สยาม”

ข้อมูลจาก *ศัพท์ พจนานุกรม ภาษา ไทย* แสดงให้เห็นว่า ปัลเลอกัวซ์รับรู้และนำเสนอชื่อเรียกชาวสยามไว้สองระดับ ได้แก่ “ไท” และ “สยาม” ซึ่งทำหน้าที่แตกต่างกันในเชิงโลกทัศน์และการสื่อสาร โดย “ไท” ปรากฏในฐานะชื่อที่คนในใช้เรียกตนเอง ขณะที่ “สยาม” เป็นชื่อที่ใช้สื่อสารกับโลกภายนอก ซึ่งเป็นที่เข้าใจในวงกว้างมากกว่า ดังปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนจากการตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ โดยใช้ชื่อหลักเป็นภาษาลาตินว่า **Dictionarium linguae Thai** (ประมวลคำศัพท์ภาษาไทย) กล่าวคือ ปัลเลอกัวซ์ต้องการเน้นว่า ชาวสยามเรียกตนเองว่า “ไท” และมองภาษาไทยเป็นแกน

อัตลักษณ์สำคัญ อย่างไรก็ตาม การเพิ่มชื่อรองเป็นภาษาละตินว่า sive Siamensis interpretatione Latina, Gallica et Anglica illustratum (หรือ[ประมวลศัพท์ภาษาแห่ง] สยาม โดยการแปลให้กระจ่างเป็นภาษาละติน ฝรั่งเศส และอังกฤษ) โดยการใช้คำว่า “[แห่ง] สยาม” (Siamensis) นั้น ย่อมแสดงให้เห็นการประนีประนอมทางการสื่อสารกับผู้อ่านชาวตะวันตก ซึ่งคุ้นเคยกับชื่อ “สยาม” มากกว่า “ไท” ในบริบทสากล

นิยามคำศัพท์ในพจนานุกรมยืนยันความเข้าใจนี้เป็นรูปธรรม โดย “ไท” และ “สยาม” ถูกนิยามดังนี้ (ภาษาอังกฤษคือนิยามตามต้นฉบับ ซึ่งผู้เขียนแปลเป็นภาษาไทยไว้ในวงเล็บ)

ไท – The Thai, the Siamese (ชาวไทย, ชาวสยาม). [p.788]

สยาม – Brown; the Siamese, to-day the Thai (สีน้ำตาล; ชาวสยาม, ปัจจุบันคือชาวไทย). [p.692]

อนึ่ง มีจุดน่าสนใจในนิยามของ “สยาม” คือ การอธิบายเพิ่มเติมว่า “to-day the Thai” (ปัจจุบันคือชาวไทย) การปรากฏข้อมูลเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นความตั้งใจของปัลเลอกัวซ์ในการปรับข้อมูลให้ทันสมัย และชี้ชัดว่าคนที่เคยถูกเรียกว่า “สยาม” นั้น ในปัจจุบันควรเรียกว่า “ไท” แล้ว และนั่นอาจเป็นผลมาจากความคุ้นเคยส่วนตัวของผู้จัดทำพจนานุกรมคือ ปัลเลอกัวซ์ กับสังคมไทย จึงมีการนำเสนอชื่อที่ “คนใน” เรียกตนเองด้วยอีกทางหนึ่ง

ในเชิงแนวคิดนั้น คำว่า “ไท” จึงทำหน้าที่เป็น “ชื่อเรียกตนเอง” หรือ **อันตรนาม**¹ (endonym) ในขณะที่ “สยาม” ทำหน้าที่เป็น “ชื่อคนอื่นเรียก” หรือ **พาหิรนาม**² (exonym) และถูกใช้เป็นหลักในการสื่อสารกับโลกภายนอก การปรากฏลักษณะของความเหลื่อมซ้อนของการเรียกคนไท-ชาวสยามในผลงานของปัลเลอกัวซ์นี้ เป็นตัวอย่างที่ดีเกี่ยวกับสภาวะการเริ่มปรับตัวของชาวตะวันตกที่ได้เข้ามาอยู่ปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับชาวสยามในช่วงต้นรัตนโกสินทร์

¹ **อันตรนาม** (อัน-ตะ-ระ-นาม) บัญญัติโดยผู้เขียน จาก สันสกฤต antara (อันตร = ภายใน) + nāma (นาม = ชื่อ) นัยคือ ชื่อจากภายใน; บัญญัติศัพท์นี้เพื่อให้ล้อกับคำว่า endonym จาก กรีกโบราณ: ἐνδόν (เอ็นโดน = ภายใน) + ὄνομα (โอนีวมา = ชื่อ).

² **พาหิรนาม** (พา-หิ-ระ-นาม) บัญญัติโดยผู้เขียน จาก บาลี/สันสกฤต bāhira (พาหิร = ภายนอก) + nāma (นาม = ชื่อ) นัยคือ ชื่อจากภายนอก; บัญญัติศัพท์นี้เพื่อให้ล้อกับคำว่า exonym จาก กรีกโบราณ: ἔξω (เอ็กซ์อ = ภายนอก) + ὄνομα (โอนีวมา = ชื่อ); อนึ่ง อันที่จริงแล้ว คำว่า “ภายนอก” ตรงกับคำสันสกฤตว่า bāhya / พาหุย (Monier-Williams 2003: 730) แต่เมื่อนำมาผูกศัพท์เป็น พาหุยนาม แล้ว รูปคำดูอ่านยาก และไม่ปรากฏว่ามีการใช้คำว่า “พาหุยะ” ในภาษาไทย ดังนั้น ผู้เขียนจึงเลือกใช้คำบาลี พาหิร (PTS 1921-1925: 486) ซึ่งแม้ไม่ปรากฏในพจนานุกรมภาษาสันสกฤต (ดู SanskritDictionary: Monier-Williams & Apte) แต่กลับมีปรากฏใช้ปะปนอยู่บ้างในวรรณกรรมภาษาสันสกฤต (ดู SanskritDictionary และ Bhaktivedanta VedaBase™) อีกประการหนึ่ง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานมีนิยามคำนี้คือ “พาหิระ ว. ภายนอก. (ป.).” (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 833).

นอกจากนี้ ยังพบด้วยว่า พจนานุกรมเล่มนี้บันทึกคำว่า “เสียม” ไว้ในฐานะ **พาทิรนาม** (ชื่อคนอื่นเรียก) ที่ “เลิกใช้แล้ว” ดังความว่า

เสียม - Siam, the Siamese (term out of use) (สยาม, ชาวสยาม [คำเลิกใช้แล้ว]). [p.735]

ผู้เขียนสันนิษฐานว่า “เสียม”³ เป็นคำที่ชาวจีนโพ้นทะเลเรียกประเทศไทย ซึ่งผู้ให้ข้อมูลชาวไทยอาจไม่ยอมรับว่าเป็นคำมาตรฐานในภาษาไทย จึงให้ข้อมูลแก่ปัลลอกว่า “เป็นคำเลิกใช้แล้ว” การกระทำเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นกระบวนการคัดเลือกและจัดลำดับความชอบธรรมของชื่อเรียกชาติพันธุ์จากมุมมองของคนในสังคมไทยเองโดยปริยาย

3. สยามิกนาม: เมื่อสยามเรียกเพื่อนบ้านใกล้และเพื่อนเมืองไกล

ในที่นี้ ผู้เขียนขอบัญญัติคำว่า “สยามิกนาม” (สะ-หยาม-มิ-กะ-นาม / Siamonym) เพื่อหมายถึง “ชื่อที่ชาวสยามเรียก” กล่าวคือ เป็นชื่อที่ชาวสยาม (ไทย) ตั้งขึ้นเพื่อใช้เรียกชื่อประเทศหรือชื่อชนชาติต่าง ๆ ด้วยความรับรู้ของตน ซึ่งมีทั้งชื่อที่ชาวสยามรับมาโดยตรงจากการติดต่อกับชนชาตินั้น เช่น ลาว เมง/มอญ ขอม/เขมร หรือมลายู และชื่อที่รับผ่านชนชาติอื่นที่ติดต่อกับชนชาตินั้นมาก่อน เช่น กระเหรี่ยง (รับผ่านภาษามอญ) ญี่ปุ่น (รับผ่านภาษาจีน) ญวน (รับผ่านภาษาเขมร) ฝรั่งเศส (รับผ่านภาษามลายู จากเปอร์เซีย) อังกฤษ (รับผ่านภาษาโปรตุเกส) หรือ อิตาลี (รับผ่านภาษาอังกฤษ) เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า ชื่อเรียกผู้อื่นจากมุมมองของสยาม คือ ผลลัพธ์ของรูปแบบที่แตกต่างกันในการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงระยะทางระหว่างสยามกับประชาคมโลกในยุคก่อนสมัยใหม่ ชื่อในลักษณะที่เรียกว่า “สยามิกนาม” นี้ มิได้เป็นเพียงการถอดเสียงหรือการเรียกตามภูมิศาสตร์ แต่ยังแสดงให้เห็นระดับความคุ้นเคย ความใกล้-ไกล และตำแหน่งของชนชาตินั้นในโลกทัศน์ของสยามด้วย

3.1 ว่าด้วย “เพื่อนบ้านใกล้”

ข้อมูลจาก *ศัพท์ พจนานุกรม พาสาย ไทย* แสดงให้เห็นว่า การรับรู้กลุ่มชาติพันธุ์บ้านใกล้ของสยามตั้งอยู่บนการจำแนกเชิงโครงสร้างอย่างชัดเจน โดยแบ่งผู้คนรอบด้านออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ได้แก่ **กลุ่มชนชาติ** (nations) และ **กลุ่มชนเผ่า** (tribes) กลุ่มแรกถูกนิยามผ่านความเป็นรัฐและอำนาจการปกครอง มีอาณาเขต บ้านเมือง และศูนย์กลางอำนาจที่แน่นอน ขณะที่กลุ่มหลังถูกนิยามผ่านภาพของ “ชนเผ่าพงไพร” (savage or wild tribes) ซึ่งอยู่นอกกรอบของความเป็นรัฐและอารยธรรมเมืองในโลกทัศน์ของสยาม

³ “เสียม” อาจมาจากสำเนียงจีนถิ่นใต้ เช่น แต่จิ๋วว่า เสียม (Siam⁵) หรือ ฮกเกี้ยนว่า เซียม (Siam) ตรงกับอักษรจีน 暹 ซึ่งจีนกลางอ่านว่า เซียนย์ (Xiān).

กลุ่มชนชาติ: ชนกลุ่มนี้คือ ผู้มีรัฐและบ้านเมือง กลุ่มชนชาติบ้านใกล้ที่สยามรับรู้ว่าเป็นผู้มีอำนาจรัฐ ได้แก่ ลาว เขมร/ขอม มอญ/เมง พม่า ญวน และแขก ชื่อเหล่านี้ มีลักษณะที่เรียกได้ว่าเป็น “ชื่อเรียกรวม” (collective name) ของผู้คนที่มีความใกล้เคียงกันทางภาษาและวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน หรืออยู่กลุ่มเดียวกัน

กรณีของ “ลาว” เป็นตัวอย่างเด่นของชื่อเรียกรวมในสยามิกนาม โดยพจนานุกรมใช้คำนี้ครอบคลุมไปถึงคนไทหลากหลายกลุ่มทางเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของสยาม ตั้งแต่ไทล้านนา ไทลุ่มน้ำป่าสัก ไทอีสาน ไปจนถึงลาวล้านช้าง เมืองพวน อัดปือ รวมถึงกลุ่มไทในเวียดนามเหนือซึ่งถูกเรียกว่า “ลาวแกว” และไตลื้อซึ่งถูกเรียกว่า “ลื้อ” โดยถูกนิยามว่าเป็นชนเผ่าลาวจำนวนหนึ่ง ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจขอม และอยู่ทางทิศเหนือของสยาม การใช้คำว่า “ลาว” ในลักษณะนี้จึงสะท้อนการมองผู้คนที่มีความใกล้เคียงทางภาษาและวัฒนธรรมเป็นหน่วยเดียวกัน แม้จะอยู่ต่างอำนาจรัฐหรือต่างดินแดนก็ตาม

ในทำนองเดียวกัน “ขอม-เขมร” แสดงให้เห็นการซ้อนทับของชื่อเรียกสองระดับ โดยปัลเลอกัวซ์ให้นิยามทั้งสองคำว่าหมายถึงชนชาติเดียวกัน นั่นคือชาวกำพูชา แต่ทว่าในภาษาไทยปัจจุบันนั้น “ขอม” คือ พาทิรนาม (exonym) ที่คนไทยใช้เชื่อมโยงกับภาพของอารยธรรมโบราณและอิทธิพลทางวัฒนธรรมในอดีต เมื่อครั้งกำพูชาแผ่อิทธิพลทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรมเหนือกลุ่มนครรัฐของไทย ในขณะที่ “เขมร” คือ อันตรนาม (endonym) ของชาวกำพูชา ที่คนไทยเริ่มรับมาใช้เรียกกันมากขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ เมื่อกำพูชาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองของสยามแล้ว

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์มอญนั้น สัพพะ พะจะนะ พาสา ไท ระบุเรียกไว้ 3 ชื่อ คือ “มอญ” “รามัญ” และ “เมง” แต่ด้วยโลกทัศน์ชาวยุโรปที่คุ้นเคยกับอาณาจักรพะโค (Pegu Kingdom) ซึ่งเป็นอาณาจักรของชาวมอญมาแต่เดิม ปัลเลอกัวซ์จึงให้นิยามชื่อชนชาติทั้ง “มอญ” “รามัญ” และ “เมง” ที่ใช้ในภาษาไทยว่า หมายถึงชาวเมืองพะโค (Peguan) ซึ่งสะท้อนระบบการให้นิยามชื่อชนชาติของโลกทัศน์ชาวยุโรปตามถิ่นที่อยู่หลัก อย่างไรก็ตาม ชื่อ “มอญ” กับ “รามัญ” ถือว่าเป็นอันตรนามของชาวมอญ ขณะที่ “เมง” เป็นพาทิรนาม ที่ชาวไทถิ่นเหนือใช้เรียกชาวมอญ โดยมีหลักฐานอยู่ในจารึกล้านนา ที่เรียกระบบวัน “แบบมอญ” ว่า “เมง” เช่น “จารึกเจ้าหมื่นจ๋มเชียงของ” (พ.ศ. 1988) อ้างถึงว่า “ศักราชได้ 807 ตัว ปีดับเปล้า เดือนแปด ออก 2 คำ วันกาหมาเมืองวันจันทร์ . . .” (ดู [กรมศิลปากร 2551: 15](#)) อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า “รามัญ” (Rāmaṅṅa) เป็นคำประเภท “บาลีวิวัฒน์” (Palinization) ที่ชาวมอญประดิษฐ์ขึ้นเลียนแบบรูปคำบาลี เพื่อใช้ “เรียกตัวเอง” ในการเขียนคัมภีร์ต่าง ๆ โดยมีเจตนาตั้งชื่อประเภทนี้ผ่านกรอบอารยธรรมอินเดีย

สำหรับกรณีชื่อชาติพันธุ์ “พม่า” และ “ญวน” (เวียด) นั้น สยามรู้จักชนชาติทั้งสองผ่านความเป็นอาณาจักรใหญ่ มีศูนย์กลางอำนาจชัดเจน รวมไปถึงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทั้งทางการเมือง

สงครามและการเมือง การเรียกชื่อ “พม่า” ของไทยนั้น ถือเป็นพาทிரนาม ที่ไทยรับผ่านภาษามอญ ส่วนชื่อ “ญวน” ก็เป็นพาทிரนามรับผ่านภาษาเขมร อย่างไรก็ตาม สำหรับ “ญวน” นั้น ปัลเลอกัวซ์ ได้นิยามชนชาตินี้ ผ่านโลกทัศน์ชาวยุโรป ที่ตั้งชื่อตามพื้นที่อยู่อาศัย นั่นคือ ชาวอันนัม (Anamite) หรือ ชาวโคชินไชน่า (Cochin-Chinese) และยังให้ “ลูกคำ” อีก 3 ชื่อ ที่หมายถึงชาวญวนอีกด้วย นั่นคือ (1) **ยวนแกว** (ญวนแกว) คือ ชนเผ่าของพวกอันนัม (Tribe of Anamites) (2) **ยวนแก้ว** (ญวนแกว) คือ ชาวตังเกี๋ย (Tunquinese) และ (3) **ยวนตังเกี๋ย** (ญวนตังเกี๋ย) คือ ชาวตังเกี๋ย (Tunquinese) หนึ่ง ชื่อ “อันนัม” (Annam) เป็นชื่อดินแดนเวียดนามตอนเหนือซึ่งเป็นแคว้นของชาวญวน ที่เรียกชื่อตามภาษาจีนว่า “อันหนัน” (Ānnán / 安南 = [แดน]ใต้สันติ) ชื่อ “โคชินไชน่า” (Cochin-China) เป็นชื่อเรียกดินแดนเวียดนามตามโลกทัศน์โปรตุเกส ที่มองว่าเวียดนามเป็นดินแดนส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับจักรวรรดิจีน ดังนั้น จึงนำคำมลายูที่ใช้เรียกเวียดนามคือ “โกจิ” (Kochi) ซึ่งเพี้ยนมาจากคำกว้างตั้ง: “ก้าวจี” (Gaau¹ zi² / 交趾) มาใช้ร่วมกับคำว่า China ซึ่งหมายถึง จีน และ สูดท้าย ชื่อ “ตังเกี๋ย” (Tunquin) เป็นชื่อราชธานีของอาณาจักรญวน โดย Tunquin นี้เรียกเพี้ยนมาจากคำกว้างตั้งว่า “ตังกิง” (Dung¹ ging¹ / 東京 = นครหลวงตะวันออก) ปัจจุบันตังเกี๋ย ก็คือกรุงฮานอยนั่นเอง

แบกบ้านใกล้: คำว่า “แบก” ในกรณีของหนังสือ *ศัพท์ พะจะนะ พาสา ไท* นี้ เป็นการจำแนกผู้คนด้วยเกณฑ์ทางศาสนา มากกว่าการใช้หลักการทางภาษาหรือชาติพันธุ์ ด้วยเหตุนี้ แแบกในโลกทัศน์ของสยามนั้น จึงหมายถึงกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลาม ตามที่ปัลเลอกัวซ์ให้นิยามว่า “แบก” คือ ชนผู้นับถือศาสดามุฮัมมัด (mahometan) สำหรับแบกบ้านใกล้ของสยามนั้น ได้แก่ แแบกมลายู แแบกตานี และแบกจาม ซึ่งล้วนถูกนิยามในฐานะผู้อยู่อาศัยในดินแดนใกล้สยาม และมีความสัมพันธ์ทางการเมือง การค้า และวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด อย่างไรก็ตาม หลังคำว่า “แบก” ก็คือคำขยายว่าแบกนี้ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด หรือมีถิ่นฐานอยู่ที่เมืองใด ซึ่งแน่นอนว่า “มลายู” กับ “จาม” เป็นชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ ในขณะที่ “ตานี” ([ปะ]ตานี) คือชื่อเมืองปัตตานี

กลุ่มชนเผ่าพงไพร: ผู้คนในกลุ่มนี้คือ “ชนนอกอำนาจรัฐ” อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าเขาทุรกันดารห่างไกลจากเมือง กระนั้น ก็ยังมีวิธผูกพันกับอำนาจรัฐด้วยระบบการส่งส่วยด้วยของป่าหลากหลายชนิด ปัลเลอกัวซ์นิยามชนกลุ่มนี้เพียงว่าเป็น “ชนเผ่าพงไพร” (savage or wild tribe) อันประกอบด้วย “ป่า” อาศัยอยู่ระหว่างลาวกับอันนัม “ละว้า” อาศัยอยู่ทางตะวันตกของสยาม และ “กะเหรี่ยง” อาศัยอยู่บนภูเขาของแดนสยาม จะเห็นได้ว่า ปัลเลอกัวซ์ก็ไม่ได้ให้ข้อมูลมากนักเกี่ยวกับกลุ่มชนเหล่านี้ นอกจากชื่อเรียกโดยชาวสยาม กับบริเวณถิ่นที่อยู่โดยสังเขป หนึ่ง ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสามนี้ แม้จะเป็น “พาทிரนาม” แต่ก็เป็น “พาทிரนามแบบองค์รวม” (collective exonym) กล่าวคือ เป็นการตั้งชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์โดยไม่แยกกลุ่มย่อยตามอัตลักษณ์ภายใน ทั้งที่ความจริงนั้น ในบรรดากลุ่มชนที่ถูกเรียกว่า “ป่า” “กะเหรี่ยง” และ “ละว้า” ต่างประกอบด้วยกลุ่ม

ชาติพันธุ์ย่อยลงไปอีกเช่น กลุ่มชาวกะเหรี่ยงนั้น ปัจจุบัน มีการเรียกแยกเจาะจงลงไป อาทิ กะยา (ถิ่นเหนือว่า ยางแดง) สะกอ (ถิ่นเหนือว่า ยางขาว) และโผล่ว

โดยสรุปแล้ว ลักษณะของการจำแนก “เพื่อนบ้านไกล” ใน *ศัพท์ พจนานะ พาสา ไท* สะท้อนให้เราได้เห็นโลกทัศน์ของชาวสยามในการจัดระเบียบผู้คนรอบด้าน ผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างกรอบอำนาจรัฐของตน กับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้อื่น มากกว่าการมองความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะอัตลักษณ์ภายในของผู้คนแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สยามไม่มีความจำเป็นต้องรู้จักโดยละเอียด เช่น กลุ่มชนเผ่าพงไพร ในกรณีนี้ สยามเลือกที่จะเรียกกลุ่มชนดังกล่าวในลักษณะ “พาหิรนามแบบองค์รวม” เพียงแค่ให้รู้ว่า แต่ละกลุ่มนั้น อยู่บริเวณใดที่เกี่ยวข้องกับดินแดนสยาม โลกทัศน์ลักษณะนี้ ทั้งที่เกิดกับ “กลุ่มชนชาติ” และ “กลุ่มชนเผ่าพงไพร” ย่อมเป็นพื้นฐานในการทำความรู้จักผู้คนที่อยู่รอบตนเอง และที่ไกลออกไปอีกด้วย

3.2 ว่าด้วย “เพื่อนเมืองไกล”

เมื่อขยับออกจากกรอบของ “เพื่อนบ้านไกล” แล้ว การได้รู้จักผู้คนที่อยู่ห่างไกลจากสยาม ย่อมแสดงให้เห็นการเปลี่ยนระดับของโลกทัศน์อย่างชัดเจน กล่าวคือ เปลี่ยนจากการรับรู้ผ่านประสบการณ์ร่วมทางการเมือง การสงคราม และการค้า มาเป็นการรับรู้ผ่านความรู้จากการบอกเล่า โลกทัศน์ทางศาสนา และกรอบความเข้าใจแบบยุโรปที่ปูลเลอก้าวช้ใช้เป็นตัวกลางในการอธิบายศัพท์ ดังนั้น การเรียกชื่อ “เพื่อนเมืองไกล” ในโลกทัศน์ของชาวสยาม จึงมิได้ยึดโยงกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์โดยตรง แต่ตั้งอยู่บนเกณฑ์ของภูมิศาสตร์โลก ศาสนา และ “ภาพเหมารวมเชิงโครงสร้าง” (structural stereotyping) ซึ่งเป็นผลมาจากการอบการรับรู้ (perceptual framework) ของชาวสยามเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ ชื่อชาติพันธุ์เมืองไกลส่วนใหญ่จึงอยู่ในลักษณะ “พาหิรนาม” ที่ซ้อนทับหลายชั้น (multi-layered exonym) จากโลกทัศน์ของชนภายนอก ทั้งชนชาติทางตะวันออกและชนชาติทางตะวันตก เพียงเพื่อให้รู้จักชนชาติเหล่าแบบกว้าง ๆ ซึ่งก็เพียงพอสำหรับสยามในการระบุตำแหน่งแห่งหนของตนเองท่ามกลางกระแสพลวัตของโลกภายนอก เหตุนี้ *ศัพท์ พจนานะ พาสา ไท* จึงเก็บชื่อของ “เพื่อนเมืองไกล” ของสยามไว้จำนวนมากพอควร ซึ่งอาจจำแนกตามบริบททิศทางออกได้เป็นสองทิศคือ ทิศตะวันออก ซึ่งมีเพียงสองกลุ่มคือ “ชาวญี่ปุ่น” กับ “ชาวจีน” และทิศตะวันตก ซึ่งมีหลายกลุ่ม โดยอาจแบ่งตามภูมิภาคได้เป็นเอเชียใต้และเอเชียตะวันตก ได้แก่ “ชาวสิงหล” “พวกแขกเมืองไกล” และ “ชาวอาหรับ” ภูมิภาคยุโรปได้แก่ “พวกฝรั่ง” ภูมิภาคอาฟริกาได้แก่ “ชาวหัวฟริก” และภูมิภาคอเมริกาได้แก่ “ชาวมะลิกัน”

เพื่อนเมืองไกลทางทิศตะวันออก: จีนและญี่ปุ่น

ในบรรดา “เพื่อนเมืองไกล” ทั้งหมดที่ปรากฏใน *ศัพท์ พจนานะ พาสา ไท* กลุ่มที่อยู่ทางทิศตะวันออกมีเพียงสองกลุ่มคือ ชาวจีน และ ชาวญี่ปุ่น ความจำกัดเชิงจำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่า จีนนั้นเป็นภาพใหญ่ของ “มหาอาณาจักร” ที่ปกครองดินแดนทางตะวันออก และญี่ปุ่นก็เป็นอีกชาติ

หนึ่งที่ไม่ได้ทำตัวสยบอยู่ภายใต้อำนาจจีน ในทางกลับกัน ไม่ปรากฏ “เกาหลี” ในพจนานุกรมเล่มนี้ ทั้งที่ใน *โคลงภาพคนต่างภาษา 32 ชนิด* ซึ่งเป็นเอกสารร่วมสมัย ได้กล่าวถึงชาวเกาหลีไว้แล้ว

กรณีของชาวจีนนั้น ปัลเลอกัวซ์และผู้ให้ข้อมูลแก่เขายังคงรับรู้จีนในฐานะแหล่งอารยธรรมใหญ่ที่มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการค้าในระดับภูมิภาค ชื่อเรียกที่ปรากฏในพจนานุกรมจึงเน้นไปที่การระบุดินแดนและผู้คนในภาพรวม มากกว่าการจำแนกกลุ่มย่อยทางชาติพันธุ์ การรับรู้จีนในลักษณะนี้สะท้อนสถานะของจีนในสายตาสยามว่าเป็น “มหาอำนาจทางอารยธรรม” มากกว่าจะเป็นชาติพันธุ์หนึ่งท่ามกลางชนชาติอื่น

สำหรับ ชาวญี่ปุ่น การปรากฏชื่อในพจนานุกรมสะท้อนการรับรู้ที่ยิ่งห่างไกลกว่า กล่าวคือ ญี่ปุ่นถูกจดจำในฐานะชนชาติจากดินแดนตะวันออกไกลที่สยามมีความรู้จำกัด และรับรู้ผ่านข่าวสารและความทรงจำทางประวัติศาสตร์มากกว่าปฏิสัมพันธ์ร่วมสมัยโดยตรง การเรียกชื่อญี่ปุ่นจึงทำหน้าที่เพียงบอกการมีอยู่ของชนชาติหนึ่งในโลกตะวันออก โดยมีได้มาพร้อมรายละเอียดเชิงอัตลักษณ์หรือโครงสร้างสังคม

เพื่อนเมืองไกลทางทิศตะวันออกทั้งจีนและญี่ปุ่นนี้ ถูกจัดวางไว้ในโลกทัศน์ของสยามในฐานะ “อารยธรรมแดนไกล” ที่รับรู้ผ่านกรอบภาพรวม ไม่ใช่ผ่านประสบการณ์ตรงหรือความสัมพันธ์ทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ไม่ต่างจากเพื่อนเมืองไกลในทิศทางตะวันตก เพียงแต่จีนและญี่ปุ่นนั้น มี “สถานะแห่งความใกล้ชิด” ทั้งในแง่ของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ผู้คน และระยะทาง ที่ใกล้ชิดกว่าบรรดาดินแดนโพ้นทะเลฝากตะวันตกของสยาม

แบกเมืองไกล: โลกอิสลามนอกเอเชียอาคเนย์

ในกลุ่มชื่อชาติพันธุ์เมืองไกลที่เด่นชัดที่สุด คือ “แบกเมืองไกล” ซึ่งยังคงใช้ศาสนาเป็นเกณฑ์หลักในการจำแนกเช่นเดียวกับแบกบ้านใกล้ แต่เพิ่มมิติของระยะทางและความไม่คุ้นเคยเข้ามา ปัลเลอกัวซ์แบ่งแบกเมืองไกลออกเป็นหลายกลุ่ม ได้แก่ **แบกกูลา** ซึ่งหมายถึงชาวอินเดีย หรือบางกรณีก็หมายถึงชาวมาลาบาร์ **แบกเทศ** ซึ่งครอบคลุมชาวมุสลิมในมาดราส มาลาบาร์ และอินเดียตะวันตก เช่น บอมเบย์ และสุรัต สูดท้าย **แบกบรเทศ** ซึ่งหมายถึงชาวเติร์ก การตั้งชื่อในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่า โลกอิสลามถูกมองเป็นผืนเดียวกัน แม้จะมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์และภูมิภาค ภายใต้อาณาจักรสยามมีต่อกลุ่มเหล่านี้จึงเป็นความรู้ระดับโครงสร้าง มิใช่ความรู้เชิงลึกด้านอัตลักษณ์ หนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า *ศัพท์ พะจะนะ พาสา ไท* เรียก **ชาวอาหรับ** เพียงว่า “อาร์พ” (อาหรับ) ไม่มีคำว่า “แบก” นำหน้า ทั้งที่หนังสือร่วมสมัยคือ *นางนพมาศ* เรียกชาวอาหรับว่า “แบกอาหรับ” อีกประการหนึ่ง พจนานุกรมเล่มนี้ ไม่ได้อ้างถึง “ชาวเปอร์เซีย” หรือ “ชาวอิหร่าน” ว่างเลย

ดินแดนลังกา: ความใกล้เคียงศาสนา มากกว่าชาติพันธุ์

ชื่อดินแดนว่า “สิงหล” และ “ลังกา” นั้น บัลเลอกัวซ์ให้นิยามตามโลกทัศน์ยุโรปว่าเป็น “ซีลอน” (Ceylon) ในภาษาอังกฤษ กรณีนี้แสดงให้เห็นว่า การรับรู้ดินแดนลังกาของสยามมิได้ตั้งอยู่บนการจำแนกชนชาติ แต่ตั้งอยู่บนความหมายของดินแดนและความสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นหลัก ชื่อ “สิงหล” และ “ลังกา” จึงทำหน้าที่เป็นชื่อเชิงอารยธรรมที่ตนเองคุ้นเคย มากกว่าชื่อชาติพันธุ์ที่ตนรู้จัก

โลกตะวันตกและทวีปอื่น

เมื่อมองออกไปไกลกว่านั้น พจนานุกรมเล่มนี้ยังแสดงให้เห็นโลกทัศน์ของสยามเกี่ยวกับ “การรับรู้โลก” (perception of the world) ในระดับทวีป กล่าวคือ **ทวีปยุโรป** ถูกเรียกว่า “เมืองฝรัง” หรือ “เมืองวิลาศ” **ทวีปอาฟริกา** ถูกเรียกว่า “เมืองหัวฟริก” และ **ทวีปอเมริกา** ถูกเรียกว่า “เมืองมลิกัน”

ฝรั่ง: ยุโรปในฐานะ “เมืองนอก” และโลกคริสตจักร

จากนิยามและคำศัพท์ที่ปรากฏใน *ศัพท์ พจนานุกรม พจนานุกรม* ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าโลกทัศน์ของชาวสยามรับรู้ทวีปยุโรปในฐานะ “เมืองฝรั่ง” “เมืองวิลาศ” และ “เมืองนอก” ซึ่งเป็นชื่อเรียกรวมของดินแดนโพ้นทะเลทางตะวันตก มากกว่าการจำแนกชนชาติในเชิงชาติพันธุ์วิทยา คำเรียกเหล่านี้สะท้อนการรับรู้ยุโรปในระดับทวีป โดยเน้นสถานะของความเป็น “ต่างแดน” และ “โลกภายนอก” เป็นสำคัญ ทั้งนี้ คำว่า “เมืองวิลาศ” ยังมีนัยซ่อนทับอีกด้วย โดยบัลเลอกัวซ์ให้นิยามว่าหมายถึงได้ทั้งยุโรปโดยรวม หรือเฉพาะประเทศอังกฤษในบางบริบท

ในเชิงคำศัพท์ พจนานุกรมเล่มนี้เก็บคำเรียกชนชาติ “ฝรั่ง” ไว้ในลักษณะ “ชื่อเรียกรวม” อย่างชัดเจน กล่าวคือ คำว่า “ฝารัง” “ฝารังอังกฤษ” “ฝารังฝารัง” และ “จำพวกฝารัง” ล้วนถูกนิยามว่าเป็น Europeans หรือ “ชาวยุโรป” โดยมีได้แยกแยะความแตกต่างระหว่างชนชาติย่อยภายในทวีปยุโรป การเรียกเช่นนี้สะท้อนการรับรู้โลกแบบเหมารวมเชิงโครงสร้าง (structural stereotyping) ซึ่งสยามมองยุโรปเป็นผืนเดียวกันในฐานะโลกคริสตจักรและโลกอารยธรรมตะวันตก

อย่างไรก็ตาม พจนานุกรมเล่มนี้ก็เก็บชื่อชนชาติยุโรปบางชาติไว้เป็นรายประเทศ ได้แก่ อังกฤษ (อังกฤษ) ฝรังเศส (ฝารังเศส) ฮอลแลนด์ (วิลันดา) และรัสเซีย (หฺรูด) พร้อมทั้งชื่อดินแดน เช่น เมืองอังกฤษ เมืองฝารังเศส เมืองวิลันดา และเมืองหฺรูด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสยามรับรู้ชนชาติฝรั่งบางกลุ่มในฐานะรัฐหรืออาณาจักรที่มีบทบาทเด่นในโลกการเมืองและการค้าระหว่างประเทศในยุคสมัยนั้น อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า บัลเลอกัวซ์มิได้เก็บชื่อชนชาติยุโรปสำคัญอีกหลายชาติในยุคนั้น เช่น โปรตุเกส สเปน เยอรมนี และอิตาลี ทั้งที่ชื่อชนชาติเหล่านี้ปรากฏอยู่ในเอกสารร่วมสมัยอื่น เช่น *นางนพมาศ* และ *โคลงภาพคนต่างภาษา* การขาดหายของ

ชื่อชนชาติเหล่านี้ใน *ศัพท์ พจนานุกรม พจนานุกรม พจนานุกรม* ไทย ย่อมแสดงให้เห็นการคัดเลือกข้อมูลตามกรอบการรับรู้โลก (perception of the world) ของผู้เรียบเรียง ซึ่งให้ความสำคัญกับยุโรปในฐานะ “เมืองนอก” และโลกอารยธรรมตะวันตกโดยรวม มากกว่าการเก็บรายละเอียดเชิงชาติพันธุ์ของแต่ละประเทศอย่างครบถ้วน

ชาวหัวฟริก: ออฟริกาในโลกทัศน์แห่งรูปลักษณ์

การรับรู้เกี่ยวกับทวีปอาฟริกาใน *ศัพท์ พจนานุกรม พจนานุกรม พจนานุกรม* นั้น ผ่านชื่อเรียกว่า “หัวฟริก” ซึ่งปัลเลอกัวซ์ให้นิยามตรงตัวว่า Negro หรือ “คนดำ” ดังนั้น “เมืองหัวฟริก” จึงหมายถึงดินแดนของคนดำ นั่นคือทวีปอาฟริกา ทั้งนี้ พจนานุกรมเล่มนี้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “ฟริก / หัวฟริก” หมายถึงคนดำ และ “เมืองหัวฟริก” หมายถึงอาฟริกา การตั้งชื่อในลักษณะนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าการรับรู้โลกของชาวสยามต่ออาฟริกาไม่ได้ตั้งอยู่บนการจำแนกชนชาติหรือรัฐ หากตั้งอยู่บนลักษณะทางกายภาพที่มองเห็นได้ชัดเป็นสำคัญ

ชื่อเรียก “หัวฟริก” มิได้ปรากฏเฉพาะในพจนานุกรมเท่านั้น หากยังพบใน *โคลงภาพคนต่างภาษา* ซึ่งพรรณนาชาวหัวฟริกด้วยภาพลักษณ์ของผมหงอกหยีและผิวดำสนิท และระบุว่าอยู่ในเขตแดนอาฟริกา นอกจากนี้ กาญจนาคพันธุ์เสนอว่า “หัวฟริก” มีนัยหมายถึง “หัวหยิก” ซึ่งสอดคล้องกับภาพจำเรื่อง “ผมเงาะ” หรือผมหงอกหยี ที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง โดยคำว่า “หัวฟริก” ในบริบทดังกล่าว ใช้เรียกผู้คนที่มียูปลักษณ์ผมหงอกหยี ที่ใช้กับตัวละคร “เจ้าเงาะ” คนป่าในจินตนาการของสังคมสยามด้วย

เมื่อพิจารณาร่วมกับคำว่า “เงาะ” ซึ่งปรากฏทั้งในพจนานุกรมของปัลเลอกัวซ์และใน *อักขรธานศรึบท์* ของหมอบลัดเลย์ จะเห็นได้ว่า “เงาะ” “หัวเงาะ” และ “ผมเงาะ” ถูกนิยามในฐานะลักษณะของผมหงอกหยี และในบางกรณีใช้เป็นชื่อเรียกกลุ่มคนผิวดำด้วย คำว่า “เงาะ” จึงทำหน้าที่เป็นชื่อเรียกรวมของผู้คนที่มียูปลักษณ์ดังกล่าว ไม่ว่าจะหมายถึงชาวอาฟริกันหรือชาวสยามภายนอก หรือกลุ่มชนพื้นเมืองในสยาม เช่น ชาวมานิ ซึ่งในอดีตเรียกกันว่า “เงาะป่า” หรือ “ซาไก”

ดังนั้น ในบริบทของการรับรู้โลกในระดับทวีป ผู้เขียนเห็นว่า “หัวฟริก” ใน *ศัพท์ พจนานุกรม พจนานุกรม พจนานุกรม* ไทย หมายถึงชาวอาฟริกันผิวดำ และ “เมืองหัวฟริก” หมายถึงทวีปอาฟริกา ขณะที่คำว่า “เงาะ” เป็นชื่อเรียกรวมตามรูปลักษณ์ ซึ่งสามารถหมายถึงได้ทั้งชาวอาฟริกันและกลุ่มชนผมหงอกหยีในสยาม การเรียกเช่นนี้สะท้อนลักษณะของ “ชื่อชาติพันธุ์ที่เรียกรวมตามรูปลักษณ์” (physically based collective ethnonym) ซึ่งเน้นสิ่งที่มองเห็นได้ด้วยตา มากกว่าความแตกต่างทางภาษา วัฒนธรรม หรือโครงสร้างสังคมภายในของผู้คนแต่ละกลุ่ม

ชาวมลิกัน: ชนโลกใหม่แดนไกลแห่งอเมริกา

การรับรู้เกี่ยวกับประเทศอเมริกาในโลกทัศน์ของชาวสยามนั้น มีอยู่อย่างจำกัด โดยผ่านชื่อ “มลิกัน” ซึ่งเป็นคำกร่อนมาจาก “อเมริกัน” (American) ชื่อเรียกนี้ปรากฏในเอกสารร่วมสมัย

หลายชิ้น เช่น *นางนพมาศ* ที่ใช้ว่า “ฝรั่งมะริกัน” และ *พระอภัยมณี* ที่ใช้ว่า “มลิกัน” บัลเลอกัวซ์ให้นิยามชื่อ “มลิกัน” อย่างกระชับว่า หมายถึง อเมริกา หรือชาวอเมริกัน และ “เมืองมลิกัน” หมายถึง ประเทศอเมริกา การนิยามในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่า การรับรู้โลกใหม่ของสยามยังอยู่ในระดับพื้นฐาน คือรู้เพียงชื่อดินแดนและผู้คน โดยมิได้แจกแจกลักษณะทางชาติพันธุ์เพิ่มเติมแต่อย่างใด

เมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนเมืองไกลอื่น ๆ จะเห็นได้ว่า “ชาวมลิกัน” เป็นชนชาติที่อยู่ห่างไกลที่สุดในแผนที่โลกของสยาม และเป็นจุดสุดปลายของการรับรู้โลก ในระดับทวีป การที่ชื่อมลิกันปรากฏเพียงในฐานะชื่อเรียกง่ายโดยปราศจากคำอธิบายเพิ่มเติม จึงสะท้อนสถานะของอเมริกาในโลกทัศน์สยามว่าเป็น “โลกใหม่” ที่รับรู้ผ่านโลกทัศน์ยุโรปอีกทอดหนึ่ง และการรู้ว่า “มีอยู่” ก็เพียงพอแล้วในบริบทของสังคมสยามยุคนั้น

4. กรอบแนวคิดว่าด้วยการเรียกชื่อผู้คนและดินแดนในโลกทัศน์ของสยาม

การตั้งชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์และชื่อดินแดนต่าง ๆ ใน *สัพพะ พะจะนะ พาสา ไท* นั้น มิได้ใช้เกณฑ์เดียวตายตัว แต่เลือกใช้เกณฑ์ที่แตกต่างกันไปตามระดับความใกล้ชิด ทั้งในเชิงระยะทาง ภูมิศาสตร์และลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยอาจสรุปเป็นรูปแบบหลัก ๆ ได้ 4 ประการ ได้แก่

(1) **การเรียกชื่ออิงตามชื่อชนชาติ** มักใช้กับกลุ่มเพื่อนบ้านใกล้ ซึ่งเป็นกลุ่มที่สยามมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองและการค้าด้วยโดยตรง เช่น ลาว เขมร มอญ พม่า ญวน การเรียกชื่อในลักษณะนี้สะท้อนการรับรู้เกี่ยวกับผู้คนเหล่านี้ในฐานะรัฐที่มีอำนาจและอาณาเขตชัดเจน มากกว่าการมองในเชิงชาติพันธุ์วิทยาแบบสมัยใหม่

(2) **การเรียกชื่ออิงตามศาสนา** ปรากฏชัดในกรณีของ “แขก” ทั้งแขกบ้านใกล้และแขกเมืองไกล การใช้ศาสนาเป็นเกณฑ์หลักในการตั้งชื่อแสดงให้เห็นว่า สำหรับสยามแล้ว ในกรณีนี้ศาสนาเป็นตัวแบ่งโลกที่สำคัญกว่าภาษา หรือเชื้อชาติ โดยเฉพาะเมื่อก้าวถึงโลกอิสลาม ซึ่งมีความแตกต่างจากโลกพุทธของตนอย่างชัดเจน

ประการที่สาม คือ **การเรียกตามพื้นที่หรือดินแดน** ซึ่งพบได้ทั้งในกรณี ลังกา ยุโรป และอเมริกา ชื่ออย่าง “ลังกา” “เมืองฝรั่ง” “เมืองวิลาศ” หรือ “เมืองมลิกัน” ทำหน้าที่ระบุพื้นที่ในแผนที่โลก มากกว่าการชี้ถึงอัตลักษณ์ของผู้คนภายในดินแดนนั้น การเรียกเช่นนี้สะท้อนการรับรู้โลกในระดับทวีป หรืออารยธรรม มากกว่าระดับกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยภายในทวีปเหล่านั้น

ประการที่สี่ คือ **การเรียกตามรูปลักษณ์ทางกายภาพ** ซึ่งเห็นได้ชัดในกรณีของ “หัวพริก” การตั้งชื่อแบบนี้เป็นการเหมารวมเชิงรูปลักษณ์ โดยอาศัยสิ่งที่มองเห็นได้ด้วยตา เช่น สีผิวและ

ลักษณะเส้นผม เป็นเกณฑ์หลักในการจำแนกผู้คน และสะท้อนการรับรู้โลกที่ห่างไกลออกไป ซึ่งสยามไม่มีความจำเป็น หรือโอกาสในการรู้จักรายละเอียดภายในของกลุ่มคนเหล่านั้น

เมื่อพิจารณาร่วมกัน จะเห็นได้ว่า การเรียกชื่อในโลกทัศน์ของสยามมิได้มีเป้าหมายเพื่ออธิบาย “ตัวตนที่แท้จริง” ของผู้อื่น หากเป็นกระบวนการจัดระเบียบโลกภายนอกให้เข้าใจได้ในระดับที่เพียงพอต่อการดำรงอยู่ของสังคมตนเอง การตั้งชื่อจึงเป็นทั้งเครื่องมือทางภาษา และเครื่องมือทางความคิด ที่ช่วยให้สยามกำหนดตำแหน่งแห่งหนของตนเองท่ามกลางผู้คนและดินแดนทั่วโลก

5. บทสรุป: นานาชาติพันธุ์ในโลกทัศน์สยามยุคต้นรัตนโกสินทร์

สัพพะ พะจะนะ พาสา ไท มิได้เป็นเพียงพจนานุกรมภาษาของช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ยังเป็นแหล่งข้อมูลสารสนเทศชาติพันธุ์ตามโลกทัศน์ของชาวสยาม ณ ช่วงเวลานั้นอีกด้วย และยังเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นด้วยว่า สยามมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบด้านในระดับที่แตกต่างกัน มิใช่สังคมที่ปิดตนเองจากโลกภายนอก ด้วยเหตุนี้เอง เราจึงเห็นลักษณะการรับรู้โลกของสยาม ที่สัมพันธ์กับระดับความใกล้ชิดกับชนชาตินั้น ๆ กล่าวคือ เพื่อนบ้านใกล้ย่อมถูกอธิบายผ่านประสบการณ์ร่วมทางการเมือง การค้า และอำนาจรัฐ ดังนั้น การจำแนกชนชาติที่ใกล้ชิด จึงค่อนข้างละเอียด ขณะที่ผู้คนที่อยู่ไกลออกไปก็ย่อมถูกเรียกรวมด้วยชื่อประเภทต่าง ๆ ตามศาสนา ชื่อดินแดน และรูปลักษณะเด่นของผู้คน การตั้งชื่อเช่นนี้สะท้อนการรับรู้โลกในเชิงโครงสร้าง ซึ่งสยามเลือก “รู้เท่าที่จำเป็น” ตามระดับความเกี่ยวข้องกับโลกของตนเอง

เมื่อมองในภาพรวม *สัพพะ พะจะนะ พาสา ไท* จึงเป็นหลักฐานสำคัญที่ทำให้เห็นว่า **สยามมีแผนที่โลกในความคิดของตนเอง** ผ่านภาษาและการเรียกชื่อผู้คนจากหลากหลายภูมิภาคทั่วโลก โลกดัชนีเช่นนี้ช่วยให้สยามระบุตำแหน่งแห่งหนของตนเองได้ท่ามกลางโลกกว้าง และยังแสดงให้เห็นกระบวนการทำความเข้าใจ “ผู้อื่น” ที่ดำรงอยู่ควบคู่ไปกับประวัติศาสตร์การเมืองและวัฒนธรรมของสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้เขียน

ดร.ตรงใจ หุตาบงกูร นักวิจัย

ฝ่ายคลังข้อมูลวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนาคพันธุ์, 2516. **ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด รวมสาส์น.
- กาญจนาคพันธุ์, 2517. **ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด รวมสาส์น.
- กาญจนาคพันธุ์, 2518. **ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ เล่ม 3**. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด รวมสาส์น.
- กาญจนาคพันธุ์, 2542. **ภูมิศาสตร์สุนทรภู่**. กรุงเทพฯ: บริษัท ต้นอ้อ ๑๙๙๙ จำกัด.
- กรมศิลปากร, 2508. **นางนพมาศ หรือ ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 13. พระนคร: พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาง สละไฉ่ ตูฉายน ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 29 มีนาคม 2508.
- กรมศิลปากร, 2544. **พระอภัยมณี ของ สุนทรภู่ เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร.
- กรมศิลปากร, 2551. **จารึกล้านนา ภาค 2 เล่ม 1-2: จารึกจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน, 2556. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- Bhaktivedanta VedaBase, 2026. **Bhaktivedanta VedaBase™**. url: <https://vedabase.io/en/>
- Bradley D., 1873. **หนังสือ อักษรากิธานศรีบท: Dictionary of the Siamese Language**. Bangkok.
- Monier-Williams M., 2003. **A Sanskrit-English Dictionary: Etymologically and Philologically arranged with Special Reference to cognate Indo-European languages**. 3rd reprinted by AES. New Delhi: Asian Educational Services.
- PTS 1921-1925. **The Pali Text Society's Pali-English dictionary**. London: Chipstead.
- SanskritDictionary, 2026. **sanskritdictionary.com**. url: <https://sanskritdictionary.com/>